

Др. мед.сци. Слободан АПОСТОЛСКИ

ВРАЋАЊА ИЗ НЕПОЗНАТОГ СВЕТА

Oliver Sacks, AWAKENINGS, London, „Picador“, 1982.

Оливер Сакс је из своје богате неуролошке праксе издвојио интересантна искуства и специфична запажања везана за ретко и већ заборављено обољење, *encephalitis epidemica lethargica*, по аутору названо von Economo-а болест. Болест се појавила 1917. године изненада и у виду пандемије харала светом читавих десет година. Као што се појавила, тако је ова болест и нестала из клиничке праксе, и од 1927. године се региструје само у виду спорадичних случајева. Најтежа и често врло позна последица овог обољења јесте постенцефалитични паркинсонизам.

У уводу своје књиге („Буђења“) Сакс је дао изванредно стручан приказ Паркинсоновог обољења са посебним освртом на постенцефалитични паркинсонизам. Указао је на све клиничке манифестације и особитости овог облика паркинсонизма, истакао специфичности неуропсихолошког испољавања и значај тог обољења у психосоцијалном смислу. Осврнувши се на *encephalitis lethargica* („болест спавања“) као на узрок овог облика паркинсонизма, истакао је могућност вишегодишњег асимптоматског стања између ове две клиничке манифестације.

Mount Carmel Hospital је вероватно била последња оаза у којој су болесници са постенцефалитичким паркинсонизмом били окупљени у већем броју и у којем је о њима, без могућности већег терапијског утицаја, медицинско особље водило посебну бригу. Ригор и акинезија у ових болесника, укочених и сапетих, везаних за постељу или колица, без израза и без комуникација, уз немогућност говора и хтења, осуђених на сталну патњу и зависност од других, приказана је са посебном пластичношћу и наглашена као посебан изазов за примену нових терапијских метода и медикамената. Разумљиво је стога зашто у овој књизи узбуђују моменти када се L-DOPA (laevodihydroxyphenylalanine) појављује као чудотворан лек који из стања замрзнутости и заборављености, из болне немоћи и немушности враћа болеснике у живот. Открива им хтења и жеље, ослобађа их укочености и даје им покрет, изводи их из соба, открива њихове духовне способности, скривени шарм и као на погрешно успореној филмској траци враћа брзину збивања, наставља раније започето али све то и са 40 година закашњења.

Аутор је приказао животни пут двадесет болесника, начин обољења, све карактеристике клиничке слике са изванредним запажањима и коментарима и код свих посебно описао стање „буђења“ након започињања терапије L-DOPOM „Буђење је одговарало повећању моторне активности а тиме и испољавању до тада скривених душевних способности. Међутим, у већине болесника долазило је до испољавања

нежељених ефеката L-DOPE, најчешће у виду окулогрих и респираторних криза, невољних покрета – тикова као и до психопатолошких испољавања све до халуцинаторно-делирантних криза. Аутор је за сваког пацијента налазио додатне терапијске ефекте у снази речи, површној психотерапији, посебном односу према болесницима и уз задовољавање специфичних потреба сваког од болесника (музика и сл.). На тај начин враћени у живот, болесници су често потпуно прескакали вишегодишњи период инактивности, заборављали да их дуго није било и настављали нешто већ давно започето у двадесетим годинама овог века. Њихова су интересовања била везана за ондашње догађаје, за музику тог времена, за карактеристичан начин одевања и опхођења и при томе преживљавали болест и интоксикацију, превазилазили изолацију и институционализацију и дубоко укорени у своју реалност задржавали примарност свог људског бића. Тиме је Сакс дао посебан допринос неуропсихолошком сагледавању проблема ове групе болести. Истакао је могућност да се у тих болесника са заустављањем говора и покрета и са одсуством мимичке експресије вероватно заустављају и мисли а то илустровао исказима „пробуђених“ болесника да у њима не постоји доживљај нити сећање на протекле године патње. Са друге стране, аутор наговештава неслућене способности и непозната чула истих болесника да наслуте крај и предосете смрт. У том смислу карактеристичан је „приказ“ болеснице Лусу К. код које је почетак болести изазвао промену душевних карактеристика личности, и послушну и вредну девојчицу трансформисао у тврдоглаву и лењу особу склону лажима и крађи као и разним психопатским испољавањима. Истичемо да су оваква запачања регистрована и од стране дојена југословенске неуропсихијатрије *Владимира Ф. Вујића*, који је у књизи *Encephalitis latvata* (Научна књига, Београд, 1948.) описао већу групу болесника са сличним последицама епидемијског енцефалитиса. У својим размишљањима Сакс налази аналогију између постенцефалитичког паркинсонизма у неурологији и неуротичних манифестација у психијатрији, позивајући се на учење Sigmund-a Freud-a.

На крају аутор анализира ефекат L-DOPE и у болесника углавном региструје три стадијума лечења: буђење, поновно погоршање и најзад прилагођавање. У фази буђења у ових болесника су отклањани знаци паркинсонизма са пет пута мањом дозом L-DOPE у односу на Паркинсонову болест, а у исто време су отклањани и други пратећи симптоми болести који се не могу објаснити физиолошким недостатком допамина у екстрапирамидном систему. Аутор истиче да потенцијали за живот могу опстати унутар човека и након педесетогодишњег периода болести. У процесу буђења, било да L-DOPA буду тоталну енергију мозга (Холистичка школа) или да утиче на поједине центре у мозгу (Топистичка школа) долази до промене свесности. Болесник престаје да осећа присуство болести и одсуство света и настаје осећај одсутности болести и пуног присуства живота и света. Буђење је праћено пријатним осећањима мира и среће.

Фаза поновног погоршања и патње због нежељених ефеката L-DOPE најчешће су и најтеже се испољавале у болесника са иначе тешком сликом постенцефалитичког паркинсонизма. За разлику од Паркинсоновог обољења, код постенцефалитичког паркинсонизма нежељени ефекти настају брзо по увођењу терапије и имају драстично испољавање. Интересантно је запажање аутора да нежељени ефекти посебно често настају у болесника са истовременим присутним знацима деменције, и да болесници ова испољавања доживљавају као саставни део своје личности а не као непосредни ефекат L-DOPE. У зависности од преморбидне структуре личности и нежељене манифестације L-DOPE ће имати своје специфично испољавање. Често су ова стања независна од каснијег модификовања терапијске дозе L-DOPE што указује да се све не може објаснити количничном допамина у мозгу већ и да природа реакције на L-DOPA зависи од природе личности. Стога је аутор дао и психолошко објашњење погоршања под дејством L-DOPE. Када медикамент нагло отклони фи-

зичке и психичке знаке болести настаје празнина, вакуум, који се мора брзо попунити реалним животом и активношћу пре него што у ту празнину продре патолошка активност. Најчешће, перверзна потреба за болешћу, понекад не само у болесника већ и у особама из њихове близине, јесте главни извор за попуну насталих празнина патолошким садржајима.

У трећој фази, након свих перипетија, вишекратних започињања и обустављања терапије L-DOPOM у болесника настаје период прилагођавања, реалан покушај акомодације на постојећу реалност до максималног могућег ступња. Успоставља се један задовољавајући ниво функционисања, без почетних театралних враћања у активност али и без последица јачих нежељених ефеката L-DOPE. Сакс истиче да је за добро прилагођавање у већине болесника, основни предуслов био функционални интегритет церебралне коре. Али опет уз карактеристичну ауторову мисао да се мора веровати да здравље задире дубље од сваке болести. Врло су корисни практични савети да се што боље прилагођавање може постићи коришћењем додатних техника: аутокомандом, екстерном командом, утицајем музике и прилагођавањем околине, намештаја и интеријера. У томе наглашава посебан значај успостављања правог односа са светом и најмање једном особом, остварења осећаја да болесник има свој дом и остварује љубав у једном од својих многих видова.

Аутор је у периоду од седам година рада са својим болесницима ушао у њихов живот, поделио њихова искуства и осећања, постигао да они не буду више онакви какве их је затекао али је при томе доживео и сопствену измену. Читање књиге о потресном животу ових људи буди осећај враћања из непознатог света у добро познат и топао дом; такође, читање ове књиге – бестселера показује да није реч само о изузетном стручном остварењу већ о делу изузетних литерарних квалитета које на магичан начин привлачи не само поклонице овакве литературе.

Иако приступачан широкој публици, порука књиге је врло значајна у сфери медицинске науке и праксе. Приступ болеснику и болести мора бити јединство практичног, рационалног и духовног, егзистенцијалног поимања свега што се догађа у човековом телу и души.